

қилиниши истиқболда қишлоқ хўжалик маҳсулоти ишлаб чиқарувчиларининг манфаатларини комплекс суғурталаш имкониятини яратади.

ИЖТИМОЙ СУҒУРТА ОРҚАЛИ АҲОЛИНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ

Шержонов Шержон Алижан ўғли
Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси
мустақил изланувчиси

Ижтимоий суғурта тизимини амалга ошириш учун албатта маълум даражада молиявий ресурслар зарурати пайдо бўлади. Шунинг учун ижтимоий жамғармалар ҳар қандай иқтисодий механизмнинг ажралмас қисми бўлади. Маълумки, аҳолининг муҳтож қатламларини ҳимоялаш мақсадида даромадларни муайян тартибда қайта тақсимлаш зарурати келиб чиқади. Бундай қайта тақсимлашнинг молиявий воситаси ижтимоий жамғармалар орқали амал қилади. Ижтимоий жамғармалар эса, ўз навбатида, давлат ёки нодавлат шаклида бўлиши мумкин. Ижтимоий жамғармаларнинг шакллари ўртасидаги нисбат кўп омилларга, энг аввало, иқтисодий ривожланишнинг миллий моделига боғлиқ бўлади.

Бугунги кунда жаҳонда ижтимоий суғурта тизимининг турли моделларини ўзаро уйғунлаштириш асосида аҳолини ижтимоий ҳимоялаш тизимини молиялаштиришни самарали ташкил этиш бўйича кенг қамровли илмий-тадқиқот ишлари олиб борилмоқда. Жумладан, ихтиёрий ва мажбурий тиббий суғуртанинг имконият ва чекловлари ҳамда таъсир самарасини эътиборга олган ҳолда янада ривожлантириш, ишсизлик нафақасини тайинлаш тартибини аҳоли турмуш даражаси меъёрларини таъминлаш негизида такомиллаштириш, кўп даражали пенсия таъминотига ўтиш асосида пенсия таъминоти тизими барқарорлигини ошириш, пенсия ва ижтимоий фондлар фаолиятини мувофиқлаштириш, аҳолини ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш тизимини ижтимоий кафолатларнинг максимал даражада таъминланишини эътиборга олган ҳолда янада такомиллаштириш, пенсия дастурларини молиялаштиришнинг суғурта механизминини илғор тажрибаларни татбиқ этиш асосида кучайтириш, хусусий пенсия фондларини ташкил этиш ва молиявий фаолиятининг барқарорлигини янги молиявий манбалар ва самарали дастакларни жорий этиш ҳисобига таъминлаш муҳим тадқиқот йўналишларидан ҳисобланмоқда.

Ўзбекистонда сўнгги йилларда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш ва ижтимоий суғурта тизимини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан аҳолини ижтимоий ҳимояга муҳтож қатламини қўллаб-қувватлаш мақсадида бюджет ташкилотларидан ташқари барча юридик шахсларда меҳнат шартномаси бўйича охириги 6 ой давомида узлуксиз иш стажига эга бўлган ходималарга ҳар ой учун минимал истеъмол харажатлари миқдоридан келиб чиққан ҳолда ҳомиладорлик ва

туғиш нафақасининг бир қисмини тўлаш амалиётини жорий қилиниши ижтимоий суғурта тизими орқали аҳолининг ижтимоий ҳимояга муҳтож қисмини тўлиқ қамраб олишга кўмак беради.

Ижтимоий суғурта тизимининг молиявий механизмини шакллантиришда иш берувчи ва ишчи ходимнинг иштирок этишлари турлича. Таҳлил қилинаётган мамлакатларнинг аксариятида ижтимоий суғурта жамғармаларининг энг каттаси бу пенсия жамғармаси ҳисобланади. Иш берувчи ва ишчи ходимларнинг ҳам энг юқори тўлайдиган суғурта бадаллари ҳам пенсия жамғармалари ҳисобига тўғри келади. Озарбайжон, Беларусия, Қозоғистон, Қирғизистон, Молдова, Украина, Германия, Жанубий Корея давлатларида ижтимоий суғурта жамғармалари учун иш берувчи ва ишчи ходим биргаликда иштирок этади. Арманистон, Грузия, Россия ва Ўзбекистон каби мамлакатларда эса фақатгина иш берувчи белгиланган ижтимоий солиқларни тўлайди.

Ижтимоий суғурта тизимининг асосий бўғинларидан бири бу мажбурий ва ихтиёрий тиббий суғурта ҳисобланади. Тиббий суғуртада имкониятлар яратиладики, у нафақат аҳоли қатлами саломатлигини кафолатлайди, балки тиббиёт соҳасидаги оғриқли масалалар (тиббиёт муассасалари моддий-техник базаси, бюрократизм, коррупция, кадрлар тақчиллиги, навбатда туриш ва ҳоказо)ни ҳам ижобий томонга ўзгартиришга замин яратади.

Ҳар бир мамлакатда фуқароларнинг ижтимоий суғуртаси ўзининг шаклланиши ва ривожланишининг тарихий йўлидан ўтди, аммо уларнинг ривожланиши учун қўйилган вазифаларнинг барча ўхшашлиги билан уларни ҳал қилиш усуллари ва ёндашувлари сезиларли даражада фарқ қилади. Ижтимоий суғурта давлат ижтимоий сиёсатининг асосий қисмидир. Мамлакатда ривожланган ижтимоий суғурта тизими фуқароларга самарали ҳимоя механизмларини тақдим этади ва шу билан биргаликда иқтисодий барқарорликни таъминлайди ва жамиятда ижтимоий бирдамлик муҳитини яратади. Бугунги кунда бир-биридан тузилиши билан ҳам, молиялаштиришнинг турли усуллари билан ҳам фарқ қилувчи турли хил ижтимоий суғурта тизимлари мавжуд.

Ижтимоий суғурта тизимини такомиллаштиришнинг институционал асослари, пенсия ва ишсизлик нафақаси ҳамда давлатнинг ижтимоий суғурта тизимидаги нафақаларини ўрганиш ижтимоий суғурта тизимини такомиллаштиришнинг муҳим гарови бўлиб хизмат қилади.